

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Varga Virág

Települési verseny a humán tőkéért:

A középvárosok potenciálja a fiatal, kreatív osztály vonzására, mint a policentrikus fejlődés lehetséges esélye Magyarországon.

című PhD értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Salamin Géza

egyetemi docens

Budapest, 2024

Fenntartható Fejlődés Intézet

Gazdaságföldrajz és Városfejlesztés Tanszék

©Varga Virág

Tartalom

1.	A kutatás fókusza	5
1.1.	Kutatási előzmények	7
1.2.	A kutatás célja és kutatási kérdései	7
1.3.	A kutatás felépítése.....	9
2.	Módszerek	9
2.1.	Kereslet oldali elemzés - A lakóhelyválasztási preferenciák vizsgálata.....	11
2.2.	Kínálat oldali elemzés - A középvárosok, csapágyvárosok és a budapesti metropolisztérség alközpont-hálózatának kvantitatív elemzése	12
3.	Az értekezés eredményei.....	14
3.1.	A városok fiatal kreatív osztályt vonzó képességének mérési lehetőségei	14
3.2.	A fiatal kreatív osztály körében azonosítható lakóhelyválasztási preferenciák	15
3.3.	A fiatal kreatív osztály vonzása tekintetében legpotensebb hazai középvárosok	16
4.	A jelölt témakörrel kapcsolatos publikációi	18

1. A kutatás fókusza

Napjaink gazdasági struktúrájában jelentősen felértékelődött a humán tőke, kiemelt szerepet adva a kreatív, mobil, magasan képzett fiatalok rétegének a versenyképesség tekintetében. E csoport aránya egy város népességében alapvetően meghatározhatja annak sikerességét – hiszen egy gazdaság tudásállománya, kollektív tehetsége és kreativitása döntő szerepet játszik annak produktívitasában, innovációs készségében és fenntarthatóságában (Florida, 2002). Ezek szempontjából pedig a tudásgazdaság térnyerésével a tehetség és a jövőbeli perspektíva tekintetében kitüntetett pozícióban levő, magasan képzett fiatalok csoportjának hihetetlenül jelentős szerepe van. E trendnek megfelelően a versenyképesség tekintetében egyre inkább olyan tényezők kerülnek előtérbe, amelyek e réteg letelepedését és beáramlását célozzák. Ezek a tényezők főként konkrét földrajzi kontextusban hatnak, így alakítani is területi szinten lehet őket. Mindez szintén növeli a városi tér jelentőségét, ahogy a méretgazdaságossági- és urbanizációs-, és lokalizációs előnyök kiaknázása iránti fokozott igény is a városok szerepének felértékelődése felé mutat (Salamin et al, 2016). A szűkös erőforrásként és versenyképességi faktorként értelmezhető „kreativitásért”, és ezáltal az ezzel rendelkező magasan képzett munkaerőért egyre fokozódó városverseny (Enyedi, 1995) van kialakulóban, melynek során a méretből adódó előnyök mindinkább felértékelődnek, fokozva a térbeli koncentrációs folyamatokat (Salamin et al. 2016) – melyek mentén a nagyobb városok kiemelkedése mellett a kisebb települések súlyvesztésének trendje figyelhető meg.

A térben koncentráló fejlődés ellensúlyozására létrejött szakpolitikai válasz a többközpontú fejlődés ösztönzése, amely különösen az EU-ban a legfőbb területpolitikai céllá vált. A kelet-közép-európai térségben a fővárosok és a vidék közötti különbségek erősödtek az elmúlt két évtizedben, amit hazánkban tovább erősít a történelmi okokra is visszavezethető egyközpontú településszerkezet. Magyarországon a legnagyobb vidéki városoknak nem csak Budapest, hanem a külföldi városok erőteljes elszívó hatásával is szembesülnie kell. Mindezeknek megfelelően hazánkban különösen releváns a policentricitás előmozdítása a fővároson kívüli térségek versenyképességének erősítése szempontjából. Dolgozatom ennek a lehetőségeit vizsgálja hazánkban.

A kutatás három nagyobb kutatási terület összekapcsolására törekszik, felrajzolva a területi versenyképességnek, a fiatal kreatív munkaerő települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciáinak és a policentrikus területi fejlődésnek a kapcsolatrendszerét.

1. ábra: A dolgozat fókuszterületei. Forrás: saját szerkesztés

Mindezeknek megfelelően a dolgozat a területi fejlődés tágabb témakörén belül a középvárosok fejlődési potenciáljával foglalkozik, választ keresve arra a kérdésre, hogy e városok mennyiben lehetnek képesek a napjainkra felértékelődött humán tényező szempontjából vonzóvá válni, ezáltal elősegítve a többközpotú fejlődést. A kutatás fókusza tehát a humán tőke által támasztott, a lakóhelyválasztási preferenciák bázisán kirajzolódó kereslet és a preferenciák reciprok oldalaként leírható, városi vonzerőként is aposztrofálható, a városok nyújtotta szolgáltatás és infrastruktúra-kínálat metszetének megtalálása. Mindezekben belül, a kutatás a kreatív fiatalok vonzása szempontjából legnagyobb potenciált hordozó középvárosokkal foglalkozik hármas léptékben: az ország egészének szintjén középvárosi tipológiát alkotva, részletesebben a Budapest körüli csapágyvárosoknak nevezett középvárosi gyűrű városainak elemzésével, végül az agglomeráció térségében a központrendszer elemzésével.

A kutatás újszerűsége, hogy kereslet-kínálati megközelítéssel vizsgálja a policentrikus fejlődés lehetőségeit a képzett fiatal csoportok szempontjából.

A disszertáció hozzáadott értékét adja a középvárosok fiatal kreatív munkaerőt vonzó potenciáljának mérésére létrehozott módszertan innovativitása, a magyarországi középvárosok megjelölt körének, valamint a csapágyvárosok teljes körű elemzésének és klaszterezésének tudományos értéke, valamint a longitudinális fókuszcsoporthoz vizsgálat, amely jelentős változásokat is képes volt feltárni, különös tekintettel a COVID-19 járvány következményeire.

1.1.Kutatási előzmények

Doktori képzésem során született, már publikálásra került cikkeim mindegyike – bár eltérő fókusszal és területi vonatkozással, de – azt a kérdést járta körül, hogy a középvárosainkban rejlő lehetőségek kiaknázásával hogyan válhatnak e települések is vonzóvá a fiatal értelmiségi réteg számára, elősegítve ezzel az egyközpontú térszerkezet hazai oldását és támogatva hazánk versenyképességét. Mindezek mellett 2019 és 2021 között bekapcsolódtam a Budapest Versenyképességi Munkacsoport munkásságába, így részt vehettem a metropolisztérség versenyképességének előmozdítását célzó műhelymunkák, illetve tanulmányorozatok elkészítésében, olyan témaköröket körüljárva, mint például a városi és agglomerációs alközpontok jelentősége, a kreatív osztály lakhatási kérdései, valamint a tágabb térség dinamizálásának lehetőségét magában hordozó csapágyvárosokban rejlő potenciál vizsgálata.

Dolgozatom alapját ezen építőkövek képezik, melyeket egységes logikai ívbe illesztve, és szintetizálva igyekszem megválaszolni a disszertáció fő kérdését, vagyis, hogy milyen potenciál rejlik hazánk középvárosaiban arra, hogy a fiatal, kreatív osztály számára vonzó letelepedési célpontként szolgáljanak, hozzájárulva hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez.

1.2.A kutatás célja és kutatási kérdései

A kutatás célja, hogy feltárja, milyen potenciál rejlik hazánk középvárosaiban arra, hogy a fiatal, kreatív osztály számára vonzó letelepedési célpontként szolgáljanak, hozzájárulva hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez. A kutatás ennek megfelelően azt a fő kérdést járja körül, hogy a fiatal, kreatív osztály lakóhelyválasztási preferenciái, mint keresleti tényezők, és a települések népességvonzó és megtartó képessége, mint a kínálati oldal, képes-e hozzájárulni hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez.

Mindezen belül, a kutatás fő kérdésének megválaszolása érdekében az értekezés az alábbi kérdésekkel foglalkozik:

1. táblázat: A dolgozat kutatási kérdése, alkérdései és hipotézisei. Forrás: saját szerkesztés

Kutatási kérdés	Kutatási alkérdések	Hipotézisek
<p>A fiatal, kreatív osztály lakóhelyválasztási preferenciái, mint keresleti tényezők, és a települések népességvonzó és megtartó képessége, mint a kínálati oldal, képes-e hozzájárulni hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez?</p>	<p>K1. Hogyan lehetséges mérni a városok vonzerejét a fiatal, kreatív osztály számára hazánkban, középvárosi kontextusban?</p>	<p>H1. A fiatal kreatív osztály számára a városok vonzereje a városi szolgáltatások, infrastruktúra és egyéb (szubjektív, puha) tényezőkre vonatkozó adatokkal összehasonlítható és számszerűsíthetően mérhető.</p>
		<p>H2. A városok vonzerejének mérése során a kemény tényezők nagyobb súllyal esnek számításba, mint a puha tényezők.</p>
	<p>K2. Milyen – települési szinten értelmezett - lakóhelyválasztási preferenciák azonosíthatók a hazai, fiatal, kreatív osztály körében?</p>	<p>H3. A hazai fiatal kreatív osztály tagjai elsősorban olyan településeket részesítenek előnyben lakóhelyként, amelyek prosperáló helyi gazdasági miliót, magas színvonalú szolgáltatási és infrastrukturális környezetet kínálnak.</p>
		<p>H4. E preferenciák jelentősen átstrukturálódtak a COVID-19 pandémia hatására.</p>
	<p>K3. Mely középvárosainkban rejlik a legnagyobb potenciál a fiatal, kreatív osztály vonzására, egy policentrikus városstruktúra lehetőségét elősegítve?</p>	<p>H5. Azok a magyarországi középvárosok rendelkeznek a legnagyobb potenciállal a fiatal kreatív osztály vonzására, amelyek kiegyensúlyozottan ötvözik a gazdasági dinamizmust, a magas színvonalú oktatási és kulturális intézményeket, valamint a kiváló életminőséget biztosító szolgáltatásokat.</p>

1.3.A kutatás felépítése

A disszertáció az 1. Bevezetés és 6. Összegzés fejezeteken kívül négy fő fejezetből épül fel. 2. Települési verseny, humán tőke és policentrikus fejlődés - szakirodalmi áttekintés című fejezet adja meg a kutatás elméleti kereteit, áttekintve a települési versenyképesség elméletét a városok humántőke-vonzó képessége szempontjából, megvizsgálva a kreatív humán tőke lakóhelyválasztási preferenciáit és ezek szerepét a versenyképesség tekintetében, valamint külön foglalkozva a policentrikus fejlődés és a városi alközpontok versenyképességi vonatkozásaival.

Ezt követően a 3. Az empirikus vizsgálat módszertana című fejezetben az alkalmazott módszertani lépések és eszközök kerülnek bemutatásra, külön kitérve az egyes területi egységek (budapesti metropolisztérség, csapágyvárosok, középvárosok) kreatív humántőke-vonzerő potenciáljának elemzési módszertanára.

A 4. Empirikus eredmények fejezet elsőként a keresleti oldalra fókuszálva a fókuszcsoportos vizsgálat eredményeit tárgyalja, majd erre építkezve a kínálati oldalként felfedi az egyes területi egységekre vonatkozó eredményeket.

A dolgozat 5. Következtetések fejezete pedig szintetizálja a kapott eredményeket, választ adva a kutatás fő kérdéseire, kitekintve az ország egyközpontúságának oldásának lehetőségeire és jövőbeli kutatási irányokat rajzolva fel.

2. Módszerek

Kutatásom során komplex módszertannal dolgoztam, a fiatal kreatív osztály körében azonosítható lakóhelyválasztási preferenciák körét kvalitatíve, az elemzett városkörök által nyújtott, e preferenciák bázisán kirajzolódó lakóhelyi kínálatot pedig kvantitatív módon empirikusan -és teljeskörűen elemeztem három szinten – hazánk összes középvárosára, a csapágyvárosi városkörre és a budapesti metropolisztérség településeire vonatkozóan.

Az egyes kutatási kérdések megválaszolásához választott módszertani eszközöket, és az elemzésekhez használt adatok forrását.

2. táblázat: A disszertáció kutatási kérdései és az azok megválaszolásához alkalmazott módszertani eszközök és adatforrások. Forrás: saját szerkesztés

Kutatási kérdés	A kérdés megválaszolásához alkalmazott módszertani eszköz	Adatforrás
<p>K1. Hogyan lehetséges mérni a városok vonzerejét a fiatal, kreatív osztály számára hazánkban, középvárosi kontextusban?</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Szakirodalmi feltárás: <ul style="list-style-type: none"> ○ Humántőke elméletek, ○ Versenyképességi településtipológiák ○ Nemzetközi városrangsorok készítési módszertanának, indikátorainak vizsgálata 	<p>Gleser & Berry (2005), Granovetter (1977), Bourdieu (1989) Putnam (1995), Beluszky & Győri (1999), Beluszky & Győri (2004), Csomós (2016), Egedy (2012), Lengyel & Vas (2015), Rechnittzer et al. (2004), Rechnittzer et al. (2014), Makra & Sümeghy (2010), The Global Creativity Index (2002), Cultural and Creative Cities Monitor (2017), Millennial Cities Ranking (2017), „List of places to live if you’re under 26” (2018), Sustainable Cities Index (2018), Generation Z City Index (2019), Mercer Quality of living (2019), Economist Intelligence Unit Global Liveability Ranking (2019), Mercer Cost of living ranking (2019), EC (2007), ESPON (2006), Egri & Paraszt (2013), Egri & Kőszegi (2018)</p>
<p>K2. Milyen – települési szinten értelmezett - lakóhelyválasztási preferenciák azonosíthatók a hazai, fiatal, kreatív osztály körében?</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Szakirodalmi feltárás: <ul style="list-style-type: none"> ○ Települési népességmegtartó és -vonzó képesség ○ Migrációs elméletek ○ Lakóhelyválasztási preferenciák – Fókuszcsoportos vizsgálatok 	<p>Ravenstein (1889), Hicks (1932), Stewart (1948), Sjaastad (1962), Todaro (1969), Sell & DeJong (1978), Dorigo & Tobler (1983), Rudzitis (1991), Clark & Hunter (1992), Greenwood (1997), Tassinopoulos & Werner (1999), Massey et al. (1993), Deléchat (2001), Castles & Miller (2003), Taylor (2003), Kincses & Rédei (2010), De Haas (2014), Hautzinger (2016), Stewart (1948), Alonso (1960), Haug (2008), Németh & Lőrincz (2019), Littlewood & Munro (1997), Clark et al. (1984); Kemeny (1981), Rossi (1955, 1980), Clark & Onaka (1983); Michaelson (1997); Lawton et al. (2013)</p> <p>Fókuszcsoportok kvalitatív eredményei</p>
<p>K3. Mely középvárosainkban rejlik a legnagyobb potenciál a fiatal, kreatív osztály vonzására, egy policentrikus városstruktúra lehetőségét elősegítve?</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Fiatal, képzett munkaerőt vonzó potenciál komplex mutatójának kidolgozása – Klaszteranalízis az egyes térségekben 	<p>NAV, KSH, TeIR, Profession.hu, Forbes.hu, HVG, Google Maps, palyazat.gov.hu, ingatlanet.hu</p>

2.1. Kereslet oldali elemzés - A lakóhelyválasztási preferenciák vizsgálata

A hazai középvárosok potenciáljának értékelési módszerének kialakítása céljából elsőként szakirodalmi feltárást folytattam, melynek során áttekintettem a kurrens humántőke elméleteket, a témám szempontjából releváns versenyképességi településtípológiákat és nemzetközi városrangsorokat, valamint a települési népességmegtartó és -vonzó képesség, a migrációs elméletek, valamint a lakóhelyválasztási preferenciák irodalmát.

Ezeken a tényezőkön alapulóan kezdtem hozzá egy mérési módszer fejlesztéséhez, melynek során a célom az volt, hogy a fejlesztett mérőeszköz segítségével számszerűsíthetővé váljon a települések vonzereje.

Annak érdekében, hogy a szakirodalom alapján fejlesztett mérőeszközt validáljam és specifikáljam, longitudinális fókuszcsoportos vizsgálatokat végeztem, mintegy kereslet oldali preferenciakutatásként.

A kutatás keretében 10 db, egyenként 5-8 fős, kb. 2 órás fókuszcsoport valósult meg. A fókuszcsoportok első ciklusa (4 db) 2019 júniusában, személyesen zajlott 23 fiatal részvételével, majd 2021 júniusában és 2023 novemberében a korábbi résztvevők ismét felkeresésre kerültek, a vizsgálat online módon történő megismétlése mellett. A mintavétel hólabda-módszerrel történt. Az egyes alkalmak tematizálását tekintve elmondható, hogy míg 2019-ben főként a preferenciák köré csoportosult a kutatás, 2021-ben a pandémia preferenciamódosító hatásai is a vizsgálat tárgyát képezték, majd 2023-ban ennek zajlott az utánkövetése, feltérképezendő a pandémia esetleges hosszútávú hatásait.

A kutatásban résztvevő kreatív fiatalok 1978-1994 között születtek, 2021-ben átlagosan 30, jelenleg átlagosan 32 évesek. 12 megyéből érkeztek az alábbi felosztásban: hatan kistelepülésről vagy kisvárosból (20 ezer fő alatt), tizenketten középvárosból (20-100 ezer fő között), öten pedig nagyvárosból (100 ezer fő felett). Iskolai végzettségüket tekintve – a kreativitást meghatározó – kritérium volt, hogy egyetemi diplomával rendelkezzenek. A résztvevők közül néhányan jelenleg is még doktori tanulmányokat folytatnak, valamint a műszaki, gazdasági, társadalomtudományi és egészségügyi területeken dolgoznak fiatal munkavállalóként.

A fókuszcsoportok tartalma szöveges leiratokban került rögzítésre, majd a fókuszcsoportok vezérfonala és a leiratok alapján létrejött egy címkerendszer. A felcímkézett idézetek táblázatos formában kerültek kategorizálásra. A címkézés következtében azonosított 9 lakóhelyválasztási preferencia és ezek változása 2021-re, majd 2023-ra kvantifikálva rögzítésre került (minden

résztevő megadta, mely tényezők fontossága hogyan változott számára). Végül, a fókuszcsoporthoz vezérfonalak és az elemzéskor kialakult címkerendszer alapján került elemzésre a fókuszcsoporthoz leíratok tartalma.

A kutatási módszertan korlátai között megemlíthető, hogy a fókuszcsoporthoz vizsgálatok bár nagyon sokféle kvalitatív tényezőt képesek feltárni, reprezentatív eredményt nem tudnak adni a teljes populációra nézve. Kiemelendő, hogy a minta nagysága csak érintőleges következtetések levonására alkalmas – épp ezért fontos leszögezni, hogy a vizsgálat célja a dolgozat esetében a szakirodalmi alapokon azonosított lakóhelyválasztási tényezők hazai validációja. Mindemellett az eredmények értelmezésének korlátja az is, hogy sok esetben nem azonosítható be egyértelműen, hogy a résztvevők által tapasztalt érték-átstrukturálódás az életciklus-változásaik természetes folyamánya, avagy a COVID-19 velejárója.

2.2. Kínálat oldali elemzés - A középvárosok, csapágyvárosok és a budapesti metropolisztérség alközpont-hálózatának kvantitatív elemzése

A kínálat oldal, a hazai középvárosok körében azonosítható vonzerő vizsgálatára került sor a kereslet oldali elemzések után, amelynek során a fejlesztett mérési módszer segítségével számszerűen megjelent az egyes elemzett városkörök vonzereje, és ezen eredmények bázisán történt klaszterelemzés, megállapítandó, hogy középvárosaink fiatal kreatív munkaerőt vonzó potenciáljuk alapján hogyan csoportosulnak, és milyen területi mintázatok figyelhetők meg ez alapján.

Fontos kiemelni, hogy egy iteratív folyamatról van szó, tehát az egyes fókuszcsoporthoz vizsgálatokat a mérési módszer ismételt fejlesztése, felülvizsgálata követte, és ezt követően kerültek elvégzésre a kínálat oldali vonzerő elemzések az egyes városkörökre.

Az egyes városkörök esetében – metropolisztérség, csapágyvárosok, középvárosok – az elemzés és a modellalkotás tekintetében eltérések figyelhetők meg ennek értelmében. Az eltérések továbbá a vizsgálatok lefolytatásának időbeli különbségeiből, másrészt a COVID-19 preferencia-módosító aspektusaiból származnak. Az elemzés emellett figyelembe veszi az eltérő városkörök eltérő igényekre reagáló voltát – így a metropolisztérség esetében, mely a főváros közelségéből profitál (avagy ennek hátrányait szenved el) más központképző és lakosságvonzó tényezők kerültek előtérbe, mint a csapágyvárosok, vagy a vidéki középvárosok tekintetében.

Mindezek mellett fontos kitérni arra is, mi indokolja a középvárosok elemzése után a metropolisztérség és csapágyvárosokra kiemelt elemzését. A középvárosi városkör elemzését

követően kitűnt, hogy az itt kirajzolódó eredmények alapján a fentebb említett városkörökből kerülnek ki a leginkább potens városok a fiatal kreatív rétegek vonzására, így e városkörök mélyebb vizsgálata indokolt lehet. Budapest régió policentrikussá tétele kiemelt cél hazánk többközpontú fejlődésének előmozdítása tekintetében, így a csapágyvárosok és a metropolisztérség településeinek mélyebb vizsgálata kiemelten fontos eleme a dolgozatnak.

A hazai összes középvárosra kiterjedő elemzés során infrastrukturális, gazdasági és társadalmi-kulturális jellemzőik alapján, induktív módon került elkészítésre a magyarországi közép- és nagyvárosok versenyképességi tipológiája humán tőke vonzó potenciáljuk bázisán, majd az elkülönített várostípusok viselkedése további változók alapján kerül bemutatásra. A szakirodalom által leírt indikátorokat, valamint javaslatokat felhasználva történt azoknak a változóknak a meghatározása, amelyekkel az egyes szempontok megfelelő módon ragadhatók meg – különös tekintettel a magasan képzett munkaerő vonzására. A vizsgálat második lépéseként főkomponens elemzéssel kerültek csoportosításra a változók annak érdekében, hogy a mérhetővé tett szempontok a városok helyzetének egy-egy átfogóbb aspektusára általánosíthatók legyenek. Ehhez a harmadik lépés, nevezetesen a településtipológia meghatározásához volt szükség, amely klaszterelemzéssel történt.

Fontos felhívni a figyelmet módszertan korlátaira: a statisztikai adatgyűjtésben viszonylag kevés az olyan jellegű információ, amivel a települések területi tőkéje, sikeressége a XXI. századi, emberközpontú értelmezésnek megfelelően mérhető lenne. Azonban a puha mutatók bevonása az elemzésbe megbízhatatlanságot, az érvényesség csökkenését is jelentheti, miközben ez lehet a módszer egyik fő erénye. Szintén fontos megemlíteni, hogy az elemzés csak kvantitatív elemekre támaszkodik, így ennek eredményeit tovább árnyalhatja kvalitatív adatfelvétel, esettanulmányi feldolgozás.

Ezt követően történt meg a csapágyvárosi városkör elemzése, melynek módszertana a témakörben elérhető nemzetközi vonzerőmérési, rangsorolási módszertanok feldolgozása alapján került kialakításra. A nemzetközi és hazai példák alapján hat tényezőcsoport (dimenzió) vált azonosíthatóvá, melyek befolyásolják a vizsgált célcsoport számára a városok vonzerejét és lakosságmegtartó képességét: alpinfrastruktúra, szolgáltatásgazdagság, munkahelyek és gazdaság, digitalizáció, oktatás, valamint a lakosság vonzására irányuló kommunikációs tevékenységek. A települések fiatal, képzett lakosságot megtartó (és vonzó) képessége e hat dimenzió alapján került értelmezésre és azonosításra, melynek mérésére a csapágyvárosok körére kidolgozott *kreatívtudás-vonzerő index* került megalkotásra. Az index azt mutatja meg, hogy városok milyen erős fiatal képzett lakosságmegtartó potenciállal rendelkeznek

(Kreatívtudás-vonzó állapotindikátor), illetve, hogy milyen fejlődési tendenciákat mutattak e téren 2010 és 2017 között (Kreatívtudás-vonzó változásindikátor).

3. táblázat: : A csapágyvárosok kreatív humántőke vonzó potenciálját mérni hivatott kreatívtudás-vonzó index felépítése. Forrás: saját szerkesztés, publikálva: Varga et al. (2020)

Kreatívtudás-vonzó index		
Kreatívtudás-vonzó állapotindikátor		Kreatívtudás-vonzó változásindikátor
Attraktivitás alindex	Felszereltség alindex	

Végezetül a fővárosi metropolisztérség agglomerációs alközpontjainak elemzése valósult meg, ahol az alközpontok meghatározására szolgáló modellalkotás folyamata során az ennek mérésére szolgáló index összeállításának alapját a szakirodalomban azonosított központi funkciók dimenzióinak integrálása adta, melyekből komplex mutatót képezve vált számszerűsíthetővé a vizsgált konstruktum. A modellben nagydimenzióként azonosíthatók a központképző gazdasági tevékenységek és magasabb szintű szolgáltatások, valamint a központiságot indikáló és erősítő "puha" funkciók, az ezekhez tartozó aldimenziók súlya a bennük alkalmazott indikátorok száma alapján került meghatározásra.

Ezután az alközponttípusok elkülönítésére és a vizsgált települések alközponti hierarchiában elfoglalt helyének megállapítására hierarchikus klaszterelemzési eljárás (négyzetes euklédesszi távolságokon alapuló between-groups linkage módszer) került alkalmazásra melynek kiválasztását az elemzés induktív módszertana indokolja. A vizsgálat során először a központképző, majd a központiságot indikáló dimenziók alapján került megalkotásra kilenc-kilenc csoport, majd ezek kombinációiból szakértői csoportosítás alapján lett lehatárolva az öt végső településtípus, szem előtt tartva, hogy az egyes településtípusok megfelelő módon elkülöníthetők, mindemellett jól interpretálhatók legyenek.

A modell érvényességének tesztelése ezt követően két addicionális elem bevonásával történt: Spearman-féle korreláció segítségével került vizsgálatra, hogy az azonosított központtípusok leképeződnek-e az ezek esetében tapasztalható ingázás, ill. az ingatlanárak tekintetében.

3. Az értekezés eredményei

3.1. A városok fiatal kreatív osztályt vonzó képességének mérési lehetőségei

A szakirodalomfeltárásban ismertett humántőke elméletek, versenyképességi településtipológiák, valamint a nemzetközi és hazai városrangsorok készítési módszertanának és indikátorainak vizsgálata, továbbá az ezek irányvonalán elinduló, a hazai kreatív fiatalok

körében a települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciákat feltáró kvalitatív vizsgálat alapján összeállításra került a települések kreatív humántőke vonzerő potenciálját mérni hivatott modell, mely komplex mutató segítségével számszerűsíthetően határozza meg a fentebb említett konstruktumot. **Az említett források alapján a következők szerint összegezhetők a humán tőke vonzása szempontjából leginkább meghatározó kemény és puha tényezőket tartalmazó dimenziók: alpinfrastruktúra (lakhatási körülmények, városi épített környezet, közlekedési feltételek, digitális infrastruktúra), szolgáltatásgazdagság (rekreáció, egészségügy és közszolgáltatások, bevásárlási lehetőségek, sport, kulturális kínálat), oktatás (közép és felsőfokú intézményi kínálat, alternatív oktatási létesítmények, tanárképzés, karrierorientáció), természeti környezet (parkok, víz és levegőminőség), helyi gazdaság (bérszínvonal, alternatív foglalkoztatási formák elérhetősége, kreatív munkahelyek mennyisége, innovációs ökoszisztéma, vállalkozói környezet), imázs (városmarketing tevékenység), közösség és helyi identitás (szociális háló jelenléte, hagyományőrzés), közbiztonság.**

A H1. hipotézis így részlegesen igazolódott, azonban olyan szubjektív tényezők, mint a városlakók által érzékelt biztonság, valamint a szociális háló (elsősorban a család) szintén kiemelt szerepet játszanak a városok vonzereje, illetve a letelepedési döntések meghozása során. Mindezek mellett elmondható, hogy a COVID-19 pandémia folyamányaként teret nyerő távmunka mentén a helyben elérhető munkalehetőségek veszítettek korábbi prominens szerepükből a vonzerő tekintetében, ellentétben a H1 hipotézisben megfogalmazottakkal.

A H2 hipotézis, mely szerint a városok vonzerejének mérése során a kemény tényezők nagyobb súllyal esnek számításba, mint a puha tényezők, részben igazolást nyert. Az empirikus vizsgálatokból ugyanis kiderül, hogy bár a kemény tényezők, mint a munkahelyek minősége és a helyi gazdasági élet, jelentős szerepet játszanak a fiatal, képzett munkaerő vonzásában (noha szerepük csökkent 2019 óta), a puha tényezők, mint a társadalmi és kulturális elemek, ugyancsak fontosak, különösen a hosszú távú megtartás szempontjából.

3.2.A fiatal kreatív osztály körében azonosítható lakóhelyválasztási preferenciák

Az értekezés szakirodalomfeltárásában tárgyalt települési népességmegtartó és -vonzó képességre vonatkozó elméletek és modellek, a bemutatott migrációs elméletek és a lakóhelyválasztási preferenciák elméletei, továbbá a hazai kreatív fiatalok körében a települési szinten értelmezett lakóhelyválasztási preferenciákat feltáró kvalitatív vizsgálat alapján

azonosításra kerültek a fentebb nevezett csoportot vonzó települési attribútumok, mint keresleti tényezők.

Láthatóvá vált, hogy olyan tényezők, mint a munkahelyek és helyi gazdaság, a városok nemzetközisége, kulturális és rekreációs lehetőségek, természeti és épített környezeti tényezők, közlekedés, az élet megfizethetősége, a helyi oktatási lehetőségek, az alap- és magasabb szintű szolgáltatások mennyiségi és minőségi kínálata (pl. egészségügyi létesítmények), alapvető infrastrukturális feltételek (pl. közműszolgáltatások, digitális lehetőségek és kapacitások), közbiztonság, a helyi közösség, demográfiai adottságok, valamint a jövedelem szintje és egyenlőtlenségei kiemelt szerepet kapnak a települési vonzó tényezők között a szakirodalomban. Azonban magát a települési szinten értelmezett lakóhelyválasztást befolyásolhatják ezek mellett például az életciklusváltozáshoz kapcsolódó események, vagy akár olyan nem várt jelenségek is, mint a COVID-19 pandémiás helyzet, mely – az egyébként is költözési szándékot megfogalmazók esetében – katalizálta, felgyorsította a migrációs döntéshozatal folyamatát. A kutatás tanulságai alapján ugyanis e két tényező jelentősen felértékelte a preferenciák sorában a természeti környezet, a biztonság, a helyi közösség és a szociális háló települési szintű lakóhelyválasztási döntésekben játszott szerepét. Mindezeknek megfelelően mind a H3, mind a H4 hipotézis igazolást nyert.

3.3.A fiatal kreatív osztály vonzása tekintetében legpotensebb hazai középvárosok

A hazai fiatal, kreatív osztályt vonzó potenciál komplex mutatójának kidolgozása és az ennek bázisán végzett klaszteranalízis az egyes térségekben – nem meglepő módon – rávilágított Magyarország kelet-nyugati megosztottságára, továbbá a főváros túlcsonduló (vagy éppen elszívó) hatásának települési vonzerőre gyakorolt szerepére.

Láthatóvá vált, hogy Budapest közelében öngerjesztő módon működik a települési adottságok kiaknázása: míg a pozitív adottságaikat önerősítő módon aknázhatják ki az előnyösebb helyzetben levő települések, addig a negatív adottságokat is felerősíti a főváros térszerkezeti hatása, és ezekre a településekre erőteljes elszívó hatást fejthet ki.

A COVID-19 kapcsán a fizikai és digitális értelemben vett elérhetőségnek kifejezett jelentőséget adott ez a jelenség – azok a települések, amelyek építenek a pandémiás helyzethez kapcsolódó vívmányokra, még inkább kiemelkedhetnek.

A lakóhelyválasztási preferenciák – pandémiához is köthető – módosulása, és a korábban is jellemző tendencia, mely a „diplomák szuburbanizálódásaként” írható le, szintén rávilágít a

vidéki települések potenciális felértékelődésére, mely szintén öngerjesztő folyamat lehet, akárcsak a magasan képzett, fiatal, kreatív réteg kevésbé potens térségekből való kiáramlása. A felsőoktatás jelenlétének kérdése az adott településen tovább erősítheti a folyamatot: hiánya a fiatal, egyetemre készülő korosztály korai elvándorlásához, jelenléte a település saját értelmiségének kitermeléséhez is vezethet.

Mindezek alapján elmondható, hogy a kritikus diplomásaránytal és lakosságsszámmal rendelkező, megfelelő (felső)oktatási körülményeket biztosító, a főváros túlcsonduló hatását alapvetően előnyösebb adottságaikból fakadóan kiaknázni képes települések a jelenleg is zajló dezurbanizációs folyamatok és a pandémiás helyzethez kapcsolódó digitalizációs vívmányok (távmunka arányának növekedése) mentén jelentős potenciállal rendelkezhetnek a hazai fiatal, kreatív osztály tagjainak vonzása szempontjából, míg az alapvetően előnytelenebb helyzetben levő települések további leszakadása prognosztizálható. Mindezeknek megfelelően elmondható, hogy a kutatási kérdéshez tartozó H5. hipotézis is igazolást nyert.

Összegezve, és választ adva a kutatás fő kérdésére, elmondható, hogy a fentebbiekben leírt tendencia mentén, a térség adottságaira tudatosan alapozó városfejlesztéssel, és a kreatív humántőke vonzásának folyamánként előálló lokális tudás helyes, magas szintű kiaknázásával lehetségessé válhat e települések (és szűkebb térségük dinamizálása által a települések vonzaskörzetének) endogén fejlődési pályájának megalapozása, elősegítve a területi versenyképesség növekedését és ezáltal hozzájárulva hazánk többközpontú fejlődéséhez.

Ennek folyamánként egy funkciómegosztáson alapuló, a főváros vonatkozásában értelmezhető központrendszer képezhető le, ahol az agglomerációs tudásközpontok (Szentendre, Gödöllő), a csapágyvárosok élmezőnye (Kecskemét, Székesfehérvár, Dunaújváros) és a megyeközpontok (Debrecen, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Veszprém, Eger...) mint tudásintenzív K+F mellék- és főközpontok; a metropolisztérség mellékközpontjai (Dunaharaszti, Dunakeszi, Érd, Szigetszentmiklós, Vecsés, Vác) és a nyugati centrumvárosok (Győr, Mosonmagyaróvár, Sopron, Szombathely...) pedig mint infrastrukturálisan fejlett mellék- és fő-munkaerőközpontok jelenhetnek meg.

Mindezek alapján összességében amellott érvelek, - megválaszolva a kutatásom fő kérdését – hogy a fiatal, kreatív osztály lakóhelyválasztási preferenciái, mint keresleti tényezők, és a

települések népességvonzó és megtartó képessége, mint a kínálati oldal, képesek lehetnek hozzájárulni hazánk – több szinten értelmezett – policentrikus fejlődéséhez, és ezáltal a területi versenyképességhez. A disszertációban megfogalmazott szakpolitikai ajánlások mentén kialakított tudatosabb fejlesztések nyomán hazánk többközpontú fejlődése előmozdítható; a jelenleg – a fővárossal, és a külföldi nagyobb városokkal szembeállítva - korlátozott mértékű potenciállal rendelkező középvárosi városkör képessé válhat a kreatív fiatalok vonzására, hozzájárulva hazánk versenyképességének növekedéséhez.

4. A jelölt témakörrel kapcsolatos publikációi

- Teveli-Horváth, D. & Varga, V., 2023. A magyar kreatív fiatalok lakóhelyválasztási preferenciái és annak változása a COVID-19 fényében. *Tér és Társadalom*, 37(1), pp.71–91.
- Varga, V., Salamin, G. & Teveli-Horváth, D., 2021. Versenyben a tehetségekért. In *Városok - tervezés - ingatlanpiac*. pp. 214–227.
- Varga, V., Teveli-Horváth, D. & Horzsa, G., 2021. Magyar közép- és nagyvárosok versenyképességi tipológiája és humán tőkét vonzó potenciálja. *Földrajzi Közlemények*, 145(2), pp.135–153.
- Varga, V., Teveli-Horváth, D. & Salamin, G., 2020. A fiatal, képzett lakosságot vonzó potenciál a Budapest körüli csapágyvárosokban. *Területi Statisztika*, 60(2), pp.179–210.
- Varga, V., 2019c. Budapest100. *Hungarian Geopolitics*, 2019(4), pp.204–207.
- Varga, V., Salamin, G. & Teveli-Horváth, D., 2019. A kreatív osztályt vonzó városi tényezők budapesti nézőpontból. *Hungarian Geopolitics*, 2019(4), pp.136–145.
- Varga, V., 2019b. Az okos közösséggé válás elméleti és gyakorlati kérdései Paks példáján. In *XXXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferencia*. pp. 255–255.
- Varga, V., 2019a. A Z generáció pénzügyi kultúrájának fejlesztésére irányuló nemzetközi és hazai gyakorlatok értékelése. In *Geopolitikai tényezők hatása a Kárpát-medencei magyar oktatási struktúrákra*. pp. 84–96.
- Varga, V. & Teveli-Horváth, D., 2019. Measuring retention and attraction potential of Hungarian middle size cities. In *1st International PhD Conference of the International Relations Multidisciplinary Doctoral School of CUB*. pp. 110–115.

Varga, V., 2018. Az okos közösséggé válás elméleti és gyakorlati kérdései Paks példáján. In *Közgáz diáktudós - Információ és pszichológia*. pp. 43–58.